

Om komparativ politik och ekonomisk röstning¹

ÅSA BENGTTSSON

Etablerade föreställningar är svåra att rå på. Detta gäller alldeles särskilt då uppfattningen har fått ordentligt fotfäste både i samhället i stort och bland en ivrig forskarkår. För att motbevisa och förändra en redan vedertagen uppfattning krävs vanligtvis betydligt mer hållbara och övertygande bevis än de som ledde till att föreställningen en gång etablerades. Ett typexempel på en mycket väletablerad uppfattning som vid närmare betraktande visar sig vara baserad på en relativt svag empirisk grund återfinns inom forskningsområdet *ekonomisk röstning*. Det betraktas som etablerat bland både väljare, politiker såväl som i massmedia att ekonomin har stor betydelse för regeringspartiers framgångar i val. Spaltmetrar skrivs i valtider om hur ekonomin påverkar väljarnas röstningsbeteende och de politiska partiernas agerande. Politiker framhåller ständigt landets ekonomiska tillstånd antingen till fördel eller till nackdel för partierna i regeringsställning. Trots detta kan de bevis som talar för fenomenet kritiserar på ett flertal punkter.

Många forskare har med stor iver, men inte alltid så stor framgång, sökt det omtalade sambandet mellan ekonomi och väljarnas beteende. En flitig forskarkår har under de senaste 30 åren studerat frågan i olika former (för en översikt se Nannestad och Paldam 1994; Lewis-Beck och Paldam 2000). Även bland många av dem som har tagit till sin uppgift att studera fenomenet tycks övertygelsen om ekonomins betydelse vara väl förankrad. Man får lätt intrycket av att det som prioriterats på området snarare har varit att belägga en redan bestämd åsikt än att lägga fram starka bevis för hur verkligheten ob-

jektivt ser ut. Bevis för att regeringar vinner eller förlorar val beroende på nationens ekonomiska tillstånd är hårdvaluta och resultat som tyder på att uppfattningen är en chimär tycks inte vara inte speciellt eftertraktade.

De första studierna av sambandet mellan ekonomi och valresultat publicerades i början på 1970-talet. Först ut var Goodhart och Bhansali (1970) och Kramer (1971). Goodhart och Bhansali studerar Storbritannien och det empiriska materialet består av popularitetsmätningar snarare än faktiska valresultat. Det har senare fastslagits att väljarna när de blir tillfrågade om vad de kommer att rösta på mellan valen påverkas starkare av kortsiktiga faktorer än när de avlägger sin verkliga röst på valdagen. När de väl står vid valurnorna tenderar mer långsiktiga funderingar och djupgående värderingar påverka röstningsbeslutet mer än vad som är fallet vid en direkt fråga i en survey-undersökning om hur man skulle rösta om det vore val idag. Kramers studie som publicerades ett år senare skildrar den amerikanska miljön. Kramer undersöker väljarnas verkliga valbeteende, d.v.s. det är faktiska valresultat som analyserats. Både Goodhart och Bhansalis och Kramers studier ger positiva signaler när det gäller sambandet mellan ekonomi och politik. Resultaten är inte överväldigande men i den förväntade riktningen. De två inledande studierna banade väg för en enorm mängd andra studier på området som satte fart på debatten om ekonomins betydelse för regeringspartiers valframgångar.

1. Lectio praecursoria 31.7.2002.

Ett gemensamt drag hos de båda studierna är att de endast omfattar väljarnas beteende i ett land. En överväldigande del av övriga studier på området är även de genomförda med en liknande design och i samma länder. Det är alltså i den amerikanska och brittiska kontexten som teorin om ekonomisk röstning har testats flitigast och även där den har fått starkast bekräftelse. Frågan man bör ställa sig är om resultat funna i denna miljö är generaliserbara till andra delar av världen? Det tycks åtminstone som om näst intill universella slutsatser om väljarnas beteende har skapats utgående från studier i dessa länder. Detta trots att resultaten inte ens i denna miljö har varit starkt övertygande. Styrkan på sambandet och dess instabilitet har diskuterats flitigt även här.

Att dra slutsatser om ett generellt fenomen utifrån samband funna i ett visst land eller en specifik kontext är kontroversiellt för att inte säga ovetenskapligt. För att citera Seymour Martin Lipset "*He who knows one country knows no country*" (seminarium i Bergen 1992). Lipset ville med detta uttalande slå ett slag för den jämförande metoden och det faktum att äkta kunskap om ett fenomen eller ett land infinns sig först då vi ställer det i perspektiv till någonting annat. Jämförelsen är ett mycket effektivt sätt att nå insikt. Ofta är det först i ljuset av någonting annat som orsak och samband framstår som tydliga. Jämförelsens kraft blir explicit då vi ställer vår egen kultur eller beteende – som för de flesta är någonting självklart som man inte reflekterar över – i perspektiv till någon annan kulturs beteende. Det är då som vi i egentlig mening "ser" det som finns där, vad som är speciellt och utmärkande för oss. På samma sätt tenderar orsak och verkan i forskningssituationen att klarna märkbart vid jämförelser med något annat.

Inom den vetenskapliga metodläran brukar man beskriva en teori som bestående av två huvudsakliga delar, explanandum och explanans. Den första delen, explanandum, anger det som förklaras. Den andra delen, explanans, består av tre delar; universell lag, rambetingelser och utlösande orsaker (Denk 2002). Den universella lagen beskriver hur fenomen är relaterade till varandra. Rambetingelser anger under vilka förutsättningar teorin förväntas gälla och de utlösande orsakerna är de händelser som antas leda till det fenomen som skall förklaras med teorin. När det gäller det aktuella fallet, teorin om ekonomisk röstning, är explanandum regerings valresultat. Den universella lagen är att ekono-

misk nedgång medför att regeringar förlorar stöd bland väljarna, medan ekonomisk uppgång ökar deras popularitet. Den utlösande orsaken är således ekonomins tillstånd. Så här långt är allt klart. Kring rambetingelserna tycks emellertid en viss oklarhet råda. I vilka sammanhang, under vilka förutsättningar skall vi anta att den universella lagen gäller? Utan denna kunskap kan vi inte sägas ha en färdigt utarbetad teori. Rambetingelserna är nödvändiga eftersom teorin är oanvändbar om vi inte har kunskap om när sambandet förväntas gälla.

Mer konkret i den faktiska forskningsprocessen handlar det om behovet av att definiera total- och undersökningspopulation. En vetenskapsman måste således bestämma sig för i vilken miljö eller kontext som vi antar att våra slutsatser skall gälla, det är undersökningens totalpopulation. Det vanliga är att inte alla fall som ingår i totalpopulationen p.g.a. praktiska omständigheter kan studeras i en och samma studie. Då väljer man istället ut sin undersökningspopulation, d.v.s. de fall som faktiskt studeras. För att kunna göra dessa nödvändiga avgränsningar måste man ha en uppfattning om i vilka kontexter eller sammanhang som sammanhanget förväntas gälla. Talar vi om generella samband som borde gälla oberoende av nationell kontext? Detta första steg är mycket viktigt för de slutsatser som kan dras i det slutgiltiga skedet av den vetenskapliga processen. Utan närmare kunskap om under vilka förutsättningar sambandet förväntas gälla är det omöjligt att definiera undersökningens population.

Problemen med teorin om ekonomisk röstning tycks alltså vara att den haltar när det gäller rambetingelserna. En omedvetenhet om problematiken och en vilja att betrakta den universella lagen som just universell tycks råda. En av anledningarna till detta kan vara att många av de forskare som är aktiva på området har starka band till nationalekonomin. Nationalekonomiska teorier presenteras ofta som om de vore universella, utan närmare definitioner av de mekanismer som påverkar sambandet. Den miljö, kontext eller det sammanhang i vilka sambandet förväntas gälla anges alltså vanligtvis inte. Generella teorier har fördelen av att vara lätt lättöverskådliga. Frågan är bara hur användbara de är om de inte anpassas till den komplicerade verkligheten vi trots allt lever i.

När det gäller att utreda i vilken miljö eller kontext ett samband gäller, är den jämförande metoden oumbärlig. Denna kunskap går inte att nå genom

att bara studera ett land eller länder som påminner om varandra på de avgörande punkterna och utifrån detta säga sig ha en fulländad teori. För att bevisa vad som är av vikt för ett fenomen krävs variation på den punkt som vi antar är av betydelse. Om vi tror att valsystem har betydelse för hur väljarnas röstningsbeteende kan vi endast få svar på frågan genom att studera väljarnas beteende i olika valsystem och sedan jämföra resultaten med varandra; detta brukar benämnas konstanthållning. Konstanthållningstekniken ger information om hur sambandet av intresse ser ut i olika miljöer och således om den miljö vi har konstanthållit har någon betydelse i frågan. Motsvarande information nås inte utan jämförelse. En stor del av den kritik som kan riktas mot studier av ekonomisk röstning handlar om precis det här problemet. Det är inte möjligt att utgående från resultat som man har funnit i vissa specifika miljöer med fördelaktiga förutsättningar uttala sig om generella fenomen. Man borde snarare i perspektivet av andra länder identifiera vad som är specifikt för de miljöer där den ekonomiska röstningsmodellen har visat sig fungera relativt väl.

Om man går tillbaka till den teoretiska utgångspunkt som de flesta forskare av ekonomisk röstning tar avstamp i kan man få svar på några av de frågor som här har dryftats. Anthony Downs verk *An economic theory of democracy* från 1957 är en klassiker inom statsvetenskapen och alltså det verk som de flesta forskare av ekonomisk röstning kortfattat hänvisar till för att berättiga antagandet om ett samband mellan ekonomi och valresultat. Downs skapar i sin bok en modell för att förklara väljarnas och partiernas agerande i stil med dem som används inom nationalekonomin. Modellen baserar sig på en grundförutsättning som är gemensam för hela inriktningen ”rational choice” som vetenskapsfält, d.v.s. att väljarna (och partierna) agerar rationellt. Ett rationellt handlande innebär i Downs modell att man agerar på det sätt som förväntas bidra med den största möjliga nyttan med minsta möjliga ansträngning (ibid. 36). Detta rationella väljarbeteende är inspirerat av nationalekonomins teori om den rationella konsumenten. Självklart förväntar sig inte rational choice-teoretiker att alla väljare agerar rationellt. Modellerna som skapas tar inte hänsyn till individuella skillnader utan skapas för att återspegla den genomsnittlige medborgarens handlande.

Det som är intressant när man läser Downs verk lite noggrannare är att han, till skillnad från många

av de forskare som hänvisar till honom, är medveten om och diskuterar rambetingelserna för sin teori. Downs presenterar i och för sig i den första delen av sin bok väljarnas rationella beteende som universellt. Lite längre fram diskuterar han emellertid precis den problematik som tycks vara av stor betydelse för sambandet mellan ekonomi och valresultat, d.v.s. partisystemets och regeringens utformning. I detta kapitel benämnt ”Problems of Rationality Under Coalition Governments” skriver Downs: ”*Though rational voting is more important in multiparty systems than in two-party systems, it is more difficult and less effective*”. Downs gör alltså en poäng av att väljarnas beteende bör variera mellan olika politiska system och betonar att väljarnas ansvarsutkrävande är mer komplicerat och troligtvis svårare att uppfatta i länder med koalitionsregeringar än i länder med två partisystem.

Som nämndes tidigare kan de flesta uppmuntrande exemplen hämtas från den amerikanska eller brittiska miljön. I jämförelse med många andra västliga demokratier framstår dessa två politiska system – vilka kan sägas skilja sig åt på många punkter – som lika på precis den punkt som Downs identifierar som viktig i sammanhanget. Det gemensamma drag som de båda ländernas politiska system har är valet mellan två uppenbara och tydliga alternativ på valdagen. De har båda majoritetsvals-system i enmansvalkretsar som gynnar uppkomsten av tvåpartisystem. På valdagen ställs två huvudkandidater emot varandra vilket gör väljarnas ansvarsutkrävande enkelt och uppenbart. Majoritetsvals-system – som prioriterar starka regeringar framför rättvis representation för alla samhällets grupper – fungerar bra i relativt homogena länder. Det är alltså i de kontexter som Downs menar gynnar ett enkelt rationellt agerande som man har genomfört de flesta studier av ekonomisk röstning. Här har man funnit empiriska bevis för att ekonomi påverkar regeringars valresultat, även om sambandets styrka och stabilitet kan diskuteras. Felet som görs är att man ofta utifrån dessa resultat, hämtade från en fördelaktig kontext, drar slutsatser om hur sambandet ser ut i andra miljöer, där mindre lämpliga förutsättningar råder.

Downs är alltså inte omedveten om rambetingelsernas betydelse för en fulländad teori utan identifierar precis det som tycks ha störst betydelse för sambandet mellan ekonomi och valresultat. Problemet är bara det att forskare som använder sig av

hans teoretiska modell som utgångspunkt har ignorerat denna mycket viktiga och upplysande del av hans text. Det har skapats föreställningar om ett generellt samband som har fått stor genomslagskraft runt om i världen trots att de inte kan sägas gälla mer än under vissa specifika förutsättningar. Kunskap om vilka de mekanismer är som avgör var ekonomisk röstning förekommer i en sådan omfattning att det får avgörande betydelse för regeringspartiernas valframgångar kräver en annan forskningsdesign är den som har varit den vanliga.

En medvetenhet om att kunskap om ett fenomen ökar vid jämförelse efterfrågas. Vi kan inte generalisera kunskap från en kontext till en annan utan att undersöka om mekanismen fungerar på ett lik-

värdigt sätt i de två varierande miljöerna. Genom att jämföra två kontexter där fenomenet ser ut på varierande sätt ökar dessutom vår kunskap om den studerade frågan markant, det är då vi kan formulera teorins rambetingelser och få en fulländad teori. I det diskuterade fallet visar det sig att vi inte kan förvänta oss att ett samband som redan under de mest fördelaktiga förhållanden står på en relativt skakig grund, skall gälla i andra, för fenomenet mindre lämpliga miljöer eller kontexter. Att jämföra ger ökad insikt. Det får oss, inte bara i den vetenskapliga processen utan även i våra dagliga liv, att se bortom den stora massan av träd och faktiskt få en uppfattning om skogen som helhet.

REFERENSER

- Denk, T. 2002. *Komparativ metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Downs, A. 1957. *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper and Row.
- Goodhart, C. A. E. och R. J. Bhansali. 1970. Political Economy. *Political Studies* 18, 43–106.
- Kramer, G. H. 1971. Short-term Fluctuations in U.S. Voting Behavior, 1896–1964. *American Political Science Review* 65, 131–143.
- Lewis-Beck M. S. och M. Paldam. 2000. Economic Voting: An Introduction. *Electoral Studies* 19:2–3, 113–121.
- Nannestad, P. och M. Paldam. 1994. The VP-function: A Survey of the Literature on the Vote and Popularity Functions after 25 Years. *Public Choice* 79, 213–245.